Jane Austenová

Rozum a cit

DIVADLO
NOVÁ SCÉNA

Angličanka Jane Austenová je spisovateľka, ktorá svoje veľké románové diela napísala na prelome 18. a 19. storočia. Kĺbi sa v nich to najlepšie z osvietenského prístupu k svetu s prvými náznakmi romantizmu. Zdá sa zvláštne, že hoci Austenová prežila tých necelých štyridsaťdva jej vymeraných rokov vo vidieckom a malomestskom ústraní a v jej diele sa explicitne nezobrazujú prelomové udalosti jej doby – menovite napoleonské vojny a priemyselná revolúcia – dokázala vo svojich šiestich zrelých románoch vyjadriť s nesmiernou citlivosťou vnútornú dynamiku rodinných a spoločenských väzieb a vzťahov. A nielen to. Nad týmito textami znovu a znovu žasneme, akej „ľudskej komédie“ sme účastníkmi vďaka jej talentu a koľko láskavého a ironického pohľadu dokázala vteliť do svojich románových postáv. To je zrejme jeden z dôvodov, prečo je Austenová stále obdivovaná čitateľmi na celom svete, a znovu a znovu sledovaná nenásytnými očami kritikov a literárnych historikov.

Gary Kelly

preklad	Beáta MIHALKOVIČOVÁ
dramatizácia	Jan a Jitka ŠOTKOVSKÍ
dramaturgia	Svetozár SPRUŠANSKÝ
hudba	Jiří HÁJEK
pohybová spolupráca	Silvia BELÁKOVÁ
kostýmy	Alexandra GRUSKOVÁ
scéna	Petr VÍTEK
réžia	Mikoláš T Y C

predstavenie vedie	Dagmar Gucmanová/Marcel Mondočko
text sleduje	Darina Sečanská
asistent režiséra	Marcel Mondočko
vedúci technickej prevádzky	Juraj Adamko
vedúci stavby scény	Martin Novák
stavba scény	Patrik Buzaši, Erik Gajdoš, Michal Hupka, Pavol Hanakovič, Adam Kalina, Kamil Kollár, Viliam Kováčik, Vladislav Križan, Pavol Roman, Roman Stacha, Max Veselský
svetelný design	Jakub Kubíček
svetelno-technický design	Ondrej Kaprálik
scénické svetlo	Štefan Friedl, Michal Godár, Norbert Dovičovič, Ondrej Strašifták, Lucie Maťková, Miroslav Mikloš
scénický zvuk	Peter Karaffa, Tomáš Laco, Lukáš Rudzan, Peter Švec, Daniel Dzoba
masky	Mária Bihárіová, Jana Privitsová
garderóba	Jarmila Ťažká, Eva Beňová, Zlatica Hujbertová, Zuzana Ľuptáková, Viera Kačiaková
rekvizity	Michal Sitko, Veronika Sládečková, Andrea Prextová
vedúca výroby	Valéria Čambálová
výroba	Zuzana Krčová, Viera Mifkovičová, Peter Šaš
kostýmy vyrobila krajčírska dielňa Divadla Nová scéna	Irena Fríbertová, Radovan Molec, Tomáš Ambra, Angela Kollerová, Marta Kralovičová, Ľubica Chlebovcová, Alena Lehocká, Dagmar Jablonská, Zuzana Ferková, Sylvia Švorcová, Natália Zavaďáková
parochne a vlasové doplnky	Vlasové a parochňové štúdio LUBO spol s. r. o.
výroba scény a scénických doplnkov	COLEUS, s. r. o., Bratislava

technicko-prevádzkové a výrobné zložky pod vedením Ing. Štefana Ondicu a Ing.Mariusa Krištofoviča

72. divadelná sezóna – 2018/2019

generálna riaditeľka	Ingrid Fašiangová
riaditeľ umeleckého súboru	Karol Čálik

celoslovenské premiéry	16. a 17. januára 2019 Divadlo Nová scéna Bratislava

Osoby a obsadenie

ELINOR DASHWOODOVÁ	Karin OLASOVÁ
MARIANNE DASHWOODOVÁ	Romana DANG VAN
alebo	Lenka FECKOVÁ
PANI DASHWOODOVÁ, ich matka	Dagmar SANITROVÁ
alebo	Zuzana TLUČKOVÁ
JOHN DASHWOOD, ich nevlastný brat	Pavol PLEVČÍK
FANNY DASHWOODOVÁ, Johnova manželka	Miroslava PARTLOVÁ
EDWARD FERRARS, brat Fanny	Martin KAPRÁLIK
ROBERT FERRARS, mladší brat Fanny	Dárius KOČI
PANI FERRARSOVÁ, matka Fanny, Edwarda a Roberta	Ida RAPAIČOVÁ
LORD JOHN MIDDLETON	Pavol TOPOĽSKÝ
PANI JENNINGSOVÁ, jeho svokra	Lucia VRÁBLICOVÁ
CHARLOTTE PALMEROVÁ, jej dcéra	Jana LIESKOVSKÁ
THOMAS PALMER, manžel pani Palmerovej	Peter KOČIŠ
PLUKOVNÍK COLONEL BRANDON	Marcel OCHRÁNEK
JOHN WILLOUGHBY	Dávid HARTL
alebo	Vladislav PLEVČÍK
LUCY STEELOVÁ	Miroslava DRÍNOVÁ
WAKEFIELD, farár	Ján MISTRÍK
MASON, majordómus u Dashwoodovcov	Dušan KAPRÁLIK
JACK, sluha	Lukáš PAVLÁSEK
JOHN, sluha	Tomáš MAJLÁTH
CLARA, slúžka	Martina DOLNÁ
EMMA, slúžka	Katarína ČILLÍKOVÁ
SUSAN, slúžka	Danuša PELCROVÁ
HAZLITT, majordómus v Londýne	Dušan KAPRÁLIK
SLEČNA GREYOVÁ	Martina DOLNÁ
WILKINSONOVÁ, predavačka v klenotníctve	Danuša PELCROVÁ
HARRIS, lekár	Ján MISTRÍK

Jane Austenová

„S dovolením, žiadne odkazy na príklady v knihách. Muži vždy mali nad nami všetky výhody, pretože si vytvárali vlastné príbehy, ich vzdelanie bolo na omnoho vyššej úrovni; pero bolo vždy v ich rukách. Nedovolím, aby knihy čokoľvek dokazovali!“

- narodila sa 16. decembra 1775 na fare v malej dedinke Steventon, grófstvo Hampshire, v početnej rodine reverenda Georgea Austena a jeho ženy Cassandry, rod. Leighovej (i keď Austenovci nežili v prepychu, ich rodina patrila k vidieckej šľachte).

- pochádzala z ôsmich detí (bola z nich druhá najmladšia) – brat James sa stal po otcovi pastorom, George bol odmalička mentálne postihnutý a vyrastal v ústave, Edwarda si adoptovali bohatí bezdetní príbuzní, po ktorých zdedil značný majetok, Henry bol bankárom, a keď skrachoval, Edward mu kúpil farnosť, aby sa stal duchovným, Frank a Charles slúžili u námorníctva; po celý život udržiavala veľmi dôverný vzťah s o dva roky staršou sestrou Cassandrou, čo okrem iného dokladá ich bohatá korešpondencia.

- v roku 1783 začala navštevovať učiteľov v Oxforde a Southamptone, neskôr dievčenskú internátnu školu v Readingu, od jedenástich rokov sa sama vzdelávala doma, v čom ju silno podporoval otec; názory a vzťah k literatúre si vybudovala rozsiahlym čítaním napr. Shakespeara, Miltona, Fieldinga, Sterna, Johnsona, Huma, Defoea, Swifta, Burneyovej, Radcliffovej, Goetheho a i. (kvalita vzdelania, ktoré Austenová dosiahla, bola u dievčat v tom čase neobvyklá).

- v rodine Austenovcov sa hojne pestovalo hlasné čítanie románov, ktoré Jane vyhľadávala a mala rada; pre úzky rodinný kruh vznikali i jej prvé literárne pokusy – komickými esejami, skečmi, poviedkami či parodickými *Dejinami Anglicka* bavila celú rodinu (mnohé z týchto prvotín boli sprevádzané Cassandrinými ilustráciami); rodina podporovala pisateľský talent najmladšej dcéry, otec dokonca sám napísal londýnskemu vydavateľovi žiadosť o vydanie jej románu *Prvé dojmy*, ale bol odmietnutý.

- štíhle, vysoké, tmavooké dievča uviedli do hampshirskej spoločnosti v sedemnástich rokoch; bola vraj vynikajúcou tanečnicou, opakovane sa zúčastňovala napríklad obecných plesov na radnici v Basingstoku a až do svojej smrti viedla život, ktorý sa skladal zo zvyčajných zábav jej spoločenskej vrstvy, t. j. z plesov, návštev známych a príbuzných, výletov, z času na čas nejakej cesty do Londýna (na divadelné predstavenie alebo výstavu).

- hoci sa takisto ako Cassandra nikdy nevydala, zrejme zažila dva krátke „romániky“ - prvý sa odohral v priebehu niekoľkých dní v roku 1795 s írskym právnikom Tomom Lefroyom, ktorého rodina si sobáš nepriala, pretože obaja boli príliš mladí a bez prostriedkov; druhý zažila počas prázdnin v prímorskom letovisku, ale identita mladého kaplána, ktorý krátko po zoznámení nečakane zomrel, zostala utajená.

- v 26 rokoch dostala ponuku na sobáš od mladíka zo spriatelenej rodiny Harrisa Bigg-Withera (údajne okrem výzoru nebolo na ňom nič zaujímavé, jachtal, bol o päť rokov mladší a Jane ho nemilovala), ktorú najprv prijala, ale na druhý deň zrušila, lebo tušila, že tento vzťah by bol pre oboch „peklom"; tým sa vystavila značnému existenčnému riziku, pretože ako nevydatá žena mohla zostať úplne bez prostriedkov.

- v roku 1800 otec odišiel do penzie a rodina sa odsťahovala do vtedy novo postaveného módneho kúpeľného mesta Bath, ktoré Jane vyslovene neznášala; po smrti otca v roku 1805 boli Jane, Cassandra a ich matka odkázané na pomoc príbuzných; v roku 1806 sa sťahujú k rodine brata Franka do Southamptonu, od roku 1809 žijú v domci Chawton Cottage (dnes Múzeum Jane Austenovej), ktorý im poskytol Edward; okrem písania Jane v Chawtone záhradníčila, vyrábala víno, cvičila na klavíri, chodila na prechádzky a venovala sa svojim neteriam a synovcom, ktorým vraj bola skvelou tetou.

- hoci sa Austenová venovala písaniu už od dospievania a prvý pokus o román napísala v dvadsiatich rokoch, s vydávaním svojich diel zažívala časté sklamania (napr. keď od nej kúpili za smiešnych 10 libier práva na román *Susan* a nič sa nevydalo); od literárnej tvorby sa však nenechala odradiť a ďalej vytrvalo písala a posielala svoje romány nakladateľom.

- prvá kniha jej vyšla až v 35 rokoch a na titule románu *Rozum a cit* z roku 1811 nebolo uvedené jej meno, iba krátka poznámka „By a Lady" (napísala žena); zmluva obsahovala aj podmienku, že ak vydavateľ prerobí, uhradia sa mu náklady, čo v praxi znamenalo, že sa za spisovateľku musel zaručiť majetný človek – v tomto prípade brat Henry; román mal našťastie úspech a Austenová si ním zarobila slušné peniaze (140 libier); vďaka tomu mohla vydať ďalšiu knihu – *Pýcha a predsudok*.

- až do roku 1814, keď vyšlo *Mansfieldské panstvo*, vychádzali Austenovej diela anonymne alebo s poznámkou „By the Author of Sense and Sensibility" (od autora *Rozumu a citu*); dôvod anonymity vyplýval jednak zo záujmov nakladateľa (keby priznal ako autorku ženu, mohla by sa znížiť predajnosť knihy), ale i z toho, že sama Austenová sa mimo kruhu najbližšej rodiny so svojou tvorbou radšej tajila (román bol vtedy v očiach malomestských vrstiev ľahkomyseľnou zábavou, zvádzajúcou na scestie); keďže sa začalo špekulovať o tom, kto je tá žena, ktorá píše obľúbené romány, Henry prezradil autorstvo svojej sestry, na ktorú bol veľmi hrdý; Austenovej sláva údajne nikdy nestúpla do hlavy.

- vášnivým čitateľom jej kníh bol princ regent (neskorší kráľ Juraj IV.); na jeho podnet dostala spisovateľka od dvorného knihovníka pozvánku do kráľovskej rezidencie, kde sa dozvedela, že by si jej veľký obdivovateľ prial, aby mu niektoré dielo venovala; hoci bol princ regent u obyvateľstva i u Austenovej značne nepopulárny, dedikovala mu román *Emma*.

- nemala v úmysle klásť psychologické otázky, s ktorými je nutné sa vyrovnať alebo na ne odpovedať; líčila každodenný život vidieckej šľachty, hmotne zabezpečenej pozemkovým majetkom a cirkevnými sinekúrami, počestnej a samoľúbej, dobre vychovanej, provinčnej a mierne snobskej bez toho, aby chcela tento vidiecky mikrokozmos rozboriť alebo od základov prebudovať; na spoločnosť pozerala nesentimentálnym zrakom satirika, svet skúmala zo ženského hľadiska a jej poznanie bolo založené na hlbokej znalosti ľudskej povahy.

- hrdinkami jej románov boli ženy vzdialené typu neskoršej viktoriánskej poslušnej cipky, medzi ich vlastnosťami dominovala prirodzená inteligencia, rozum, cit, dôvtip alebo vtip; do svojich ženských postáv sa vciťovala natoľko, že často preberali spisovateľkine vlastné výroky a názory.

- pri písaní sa dôrazne dištancovala od lacných populárnych románov svojej doby (dokonca parodovala gotické romány Anny Radcliffovej) a sama sa úzkostlivo vyhýbala dejovým klišé, otrepaným frázam a lacným efektom; vytvorila tzv. domestic novel – román rodinného života; kritika dodnes oceňuje najmä jej štýl, vtip, pozorovaciu schopnosť, charakterovú presnosť a pravdivosť.

- romány nemohla tvoriť v ústraní, keďže nemala vlastnú pracovňu, preto písavala v spoločnej miestnosti, napríklad v salóne, kde sa stretávalo mnoho ľudí, ktorí ju často vyrušovali; nedopustila však, aby sa ktokoľvek mimo úzkeho rodinného kruhu dozvedel, čím sa zamestnáva; „odpočúvaním" každodennej reči sa naučila písať vybrúsené a kultivované dialógy, zriedkavé vo vtedajšom románopiseckom umení, kde dialógom zvyčajne chýbala autentickosť; práve pre pružnosť a pohotovosť jej dialógov sa usudzuje, že Austenová mala blízko k tomu, aby sa stala autorkou divadelných hier.

- obdivovali ju mnohí spisovatelia tej doby: Richard B. Sheridan sa vyjadril o *Pýche a predsudku*, že je to jedna z najbystrejších vecí, ktoré čítal; Walter Scott sa priznal, že tento román čítal niekoľkokrát; uznávali ju Mark Twain, Samuel Taylor Coleridge, Robert Southey, Sydney Smith, Edward Fitzgerald a iní.

- v roku 1816 začala mať zdravotné ťažkosti, preto sa v máji 1817 presťahovala do Winchesteru, aby mohla byť bližšie k svojmu lekárovi; napriek snahe liečiť sa choroba postupovala veľmi rýchlo; trpela vtedy ešte nediagnostikovanou Addisonovou chorobou (zlyhanie nadobličiek, u spisovateľky spôsobené pravdepodobne tuberkulóznou infekciou).

- zomrela na úplné vyčerpanie organizmu vo veku 41 rokov – 18. júla 1817 vo Winchesteri, kde je aj pochovaná; zanechala po sebe nedokončený román *Sanditon*.

- písavala listy spôsobom, akým si iní písali denníky; najčastejšou adresátkou bola Cassandra, ktorá po smrti svojej sestry a na jej želanie zničila listy z období, ktoré boli pre Jane neradostné či bolestné (napr. náhla smrť jej prázdninovej lásky v Bathe); vďaka Cassandre však existuje jediný dochovaný portrét spisovateľky (visí v National Portrait Gallery v Londýne a je z roku 1810).

- na základe ľúbostných epizód zo života Jane Austenovej vznikol v roku 2007 z veľkej časti fiktívny scenár Kevina Hooda k hollywoodskemu filmu Becoming Jane (Vášeň a cit), v réžii Juliana Jarrolda stelesnila Jane Austenovú herečka Anne Hathaway a Toma Lefroya herec James McAvoy.

Rozum a cit

Nudný vidiecky život vo vojnovom Hampshire poskytoval Jane jednu obrovskú výhodu - čas na písanie. V júni 1793, keď mala sedemnásť, dokončila prepisovanie svojich raných prác do troch zošitov a pustila sa do ďalšieho projektu.

Titul *Elinor a Marianne* si vybrala pre prvý náčrt knihy, ktorá nakoniec skončila ako *Rozum a cit*. Na svetlo sveta prišiel ako román v listoch. Podľa jej sestry Cassandry ho „najprv napísala v listoch, a tak ho aj čítala rodine". Príbeh bol pravdepodobne dostatočne dopracovaný už v roku 1795, keď ho nahlas čítala zhromaždeným Austenovcom a tí sa istotne ukázali ako uznanliví poslucháči.

Ľahko si dokážeme predstaviť, ako sa Austenovci večer dožadovali ďalšieho pokračovania *Elinor a Marianne*, možno aj ďalšieho „listu". Román v listoch bol pre Jane v jej prvej životnej snahe jasnou voľbou. No zároveň išlo o voľbu, ktorú neskôr oľutovala, odvrhla a po rokoch celú knihu prepracovala. V čase, keď *Rozum a cit* vyšiel, mala Jane tridsaťpäť a príbehy podávané v listoch neboli v móde už niekoľko desaťročí. Prepracovala ho kompletne, pretože ak si Marianne a Elinor v originálnej verzii tak často písali, museli byť od seba ďaleko. V *Rozume a cite* však trávia väčšinu času spolu. Takýto závažný posun nám dokazuje, ako starostlivo Jane pracovala na svojich textoch, náčrtoch, škrtoch a uhládzaní slov.

V roku 1790 však práve listy poskytovali Jane prirodzené médium na rozptýlenie. Prakticky všetky georgiánske dámy písali listy a korešpondencia sa stala jednou z vecí, čo členila ich život. Pri nedostatku čulého spoločenského života, o ktorom by sa dalo písať, Jane vo svojich listoch zvyčajne menila drobnosti na veľké udalosti. Hýria vtipmi a dajú sa čítať znovu a znovu, pretože v nich zakaždým nájdete niečo nové.

Janine listy sestre spadajú do kategórie, ktorú kritička Deborah Kaplanová nazvala „dvojhlasné". Naoko pôsobia úctyhodne, ba až nudne. Väčšinu z nich mohla Cassandra pokojne prečítať hocijakým priateľom, u ktorých bola na návšteve, ráno pri raňajkách. No tie isté listy boli zároveň tajne a jemne podvratné proti spoločenským triedam, spoločnosti aj pohlaviam. Obsahujú to, čo Kaplanová nazýva „prerušované sotto voce (tiché, polohlasné) komentáre, určené iba ženským ušiam". Tento „dvojhlas" z listov sa objavuje i v hotovej verzii *Rozumu a citu*, príbehu, ktorý sa dá čítať dvoma spôsobmi. Na prvý pohľad vyzerá tento román ako rozprávka: príliš emocionálna Marianne dostane príučku a naučí sa kontrolovať svoje city, zatiaľ čo rozumná Elinor dostane za svoju zdržanlivosť odmenu. No pri druhom pohľade sa nám javí skôr takmer stratená, len tesne vyhratá bitka. Hoci sa Marianne v spoločenských veciach mýli, zároveň hovorí pravdu.

Rozum a cit je akoby namierený proti vtedajšiemu kultu citu. „Citovosť" v polovici 18. storočia nazývali aj anglickou chorobou a predstavovala moderné trápenie pre tých lepšie situovaných. Išlo o druh nóbl problémov, pretože vaše nervy sa mohli stať nebezpečne „precitlivenými" až vtedy, keď ste mali hromadu voľného času, a teda aj veľa peňazí, ktoré ste mohli vychutnávať.

Ak ste sa stali precitlivenými, otvorilo vám to dvere ku všetkým vážnym neduhom, napríklad melancholii či zlomenému srdcu. Predpokladalo to vnímavosť oboch: citov i chorôb, čo hlboko roztrpčovalo všetkých, čo si to nemohli dopriať, a doktor Johnson nazval túto módu „moderným precitliveným jajkaním". Ak ste chceli pôsobiť jemne, citlivo, kultivovane, dobrým nápadom bolo pustiť sa do čítania románov. A keď ľudia začali čítať čoraz viac románov s patetickou, vzletnou predstavou o láske a romantike, začali sa takto citlivo, romanticky vyjadrovať aj v listoch svojim skutočným milým. Kult citu dosiahol svoj plný, najvznešenejší vrchol počas Janinej mladosti.

Janino rozhodnutie vystavať svoje hrdinky síce menej dokonale, ale silnejšie než slaboduché, vnieslo do písania románov významnú inováciu. Podľa dobových štandardov sa skutočne mohli javiť ako veľmi drzé. Sú odvážne úmyslami a energiou, robia chyby, učia sa. Marianne, a túto postavu Jane vytvorila v čase, keď vchádzala do dospelosti, sa tak horúčkovito poddáva citu, až jej emocionálna zraniteľnosť vzbudzuje súcit. Do bezcharakterného Willoughbyho sa zaľúbi presne preto, že aj on dáva najavo vlastnú, priam ohromujúcu citovosť. Zhovára sa s ňou o poézii a románoch, ktoré obaja čítali, o krajine, o hudbe. No len čo sa Marianne zaľúbi a povolí uzdu svojej citovosti, fyzicky utrpí: rozbolela ju hlava, „nemohla hovoriť, ani prijať čo len kúsok jedla". Spočiatku ide len o nezrelú reakciu na smútok. No nakoniec, keď sa s ňou Willoughby naozaj rozíde, zo zúfalstva sa vyberie v daždi na prechádzku a všetko naberie oveľa vážnejší zvrat. Tentoraz ochorie nefalšovane a vážne. „Citovosť" vystavila jej život nebezpečenstvu.

Presladená Marianne v nás dnes vzbudzuje oveľa viac súcitu, než by prví Janini čitatelia dokázali pozbierať. Pretože popravde, ak si odmyslíme záchvaty zlej nálady, aké iné prostriedky má Marianne, aby vyjadrila svoj nesúhlas so spoločnosťou, čo tak absolútne obmedzuje jej životnú voľbu? Keď ju už Willoughby odvrhol, jej blízki rozhodnú, že by sa mala namiesto neho vydať za síce nudného, no stáleho plukovníka Brandona. Kritik Tony Tanner nám ponúka pôsobivý argument, že „tlmený Mariannin výkrik v srdci románu" je symptómom choroby spoločnosti. Istým spôsobom má v tom výkriku pravdu. Ako inak môže dať najavo, čo potrebuje a cíti? Jane neznášala sentimentálne správanie Marianniných pasívnych predchodkýň. „Z obrazov dokonalosti mi je zle," napísala, „a prebúdzajú vo mne zlomyseľnosť."

Ruka v ruke s láskou k citovosti *Marianne* básni o všetkom „malebnom", presne ako Jane s jej záľubou vo Williamovi Gilpinovi, jednom zo zakladateľov princípov malebnosti. No aj tu Jane ukazuje, že vášeň pre voľnú prírodu môže zájsť priďaleko. Hrdinovi Edwardovi Ferrarsovi dodáva oveľa praktickejší pohľad. Marianne azda označí kopec za „strmý", no Edward ho nazve „príkrym". Ona vidí krajinu ako „nesúmernú a nerovnú", on si myslí, že je „nezvyčajná a hrboľatá". Napokon aj samotná Marianne pripúšťa, že láska k neskrotnej romantickej krajine sa pomaly stáva frázou. Každý sa tvári, že ju obdivuje, a pokúša sa vkusom a eleganciou napodobniť Gilpina, no ani trochu sa mu to nedarí. Citovosť a malebnosť, práve tie sa stali v deväťdesiatych rokoch 18. storočia módnymi výrazmi, ktoré Jane vložila do svojho prvého rozsiahleho románu. Dielo *Elinor a Marianne* bolo veľmi pevne zakorenené v osobitom okamihu zrodu, a keď poznáme pozadie jeho vzniku, môže nás pri čítaní ešte väčšmi obohatiť.

Rozum a cit zadali do tlače v januári 1811, no verejnosť si ho mohla prečítať až v októbri. Tri dni predtým doľahlo na Jane napätie z toľkého čakania a zvedavosti, ako bude kniha prijatá. Pokúšala sa na to zabudnúť. „Keď človeka zrazí do postele prudké búšenie v hlave," napísala, „vôbec sa nestará ani o tie najdôležitejšie záležitosti!"

No 30. októbra 1811 napokon noviny *The Star* pútali pozornosť čitateľov reklamou na novú knihu a to isté urobil na druhý deň *Morning Chronicle*. Predaj lákavého nového románu *Rozum a cit* v troch dieloch a za pätnásť šilingov podporila pochvalná recenzia, ktorá sa objavila vo februári 1812 v *Critical Review*. Vyzdvihla Janine postavy ako „prirodzene vykreslené a náležito udržané. Dej vyznieva pravdepodobne, atraktívne a pútavo... preukazuje poctu autorke, ktorá tu prejavila dôkladnú znalosť charakterov a veľmi šťastne skĺbila zdravý rozum s ľahším námetom diela." Ďalšia recenzia sa objavila v máji v *The British Critic*. Istá priateľka sa pamätala, ako veľmi sa Jane tým recenziám potešila: „Výborne! To je radosť! Ide predsa o postavy, s ktorými som sa toľko natrápila, a autor na to prišiel."

Jane očividne s úzkosťou očakávala, ako román prijmú aj jej príbuzní. Šľachetná stará pani Knightová bola do tajomstva zasvätená a veľmi Jane podporovala. „Myslím si, že sa jej bude páčiť Elinor," dúfala Jane. Ale keďže námetom románu Rozum a cit boli nemajetné ženy, prinútené opustiť svoj domov, Jane v ňom vstúpila na nebezpečnú pôdu. Brat James sa mohol na to, ako sestry vytlačil z fary v Steventone, pozrieť novými očami. Alebo azda aj Leigh Perrotovci boli nútení znovu sa zamyslieť nad tým, ako

naložili so svojimi schudobnenými príbuznými. Jane si jednoducho nemohla dovoliť rozkmotriť sa s týmito ľuďmi. A predsa jej spisovateľský úspech znamenal, že nedokázala udržať tajomstvo navždy. Pomaly a isto si príbuzní začínali uvedomovať, že Jane je publikujúca spisovateľka.

Keď vezmeme do úvahy, že Jane mala v zásuvke svojho prenosného písacieho pultu zamknuté najmenej tri ďalšie romány, natíska sa otázka, prečo začala publikovať románom *Rozum a cit*? Odpoveď je jednoduchá. Bol najkonvenčnejší, najväčšmi sa podobal na súdobé romány. Elinor je úctyhodná postava, myšlienky, čo vyjadruje, si zaslúžia iba pochvalu a to ju v s skutočnosti robí trochu nudnou. Lizzy Bennetová z *Pýchy a predsudku*, ktorú dnes považujeme za očarujúcu, je vo svojom čase až nápadne odvážna, takmer drzá. Keď sa nakoniec objavila v tlačenej podobe, mnoho georgiánskych čitateľov ju považovalo za urážlivo nafúkanú.

Jane dokonca v druhom vydaní *Rozumu a citu* svoj veľmi jemný humor zmiernila. V tom prvom pani Jenningsová prezrádza, že plukovník Brandon má podľa nej nemanželskú dcéru. Jemnocit nezáživnej lady Middletonovej to priam „šokovalo, a aby umlčala takú netaktnú tému, akou je zmienka o nemanželskej dcére, naozaj si dala tú námahu a poznamenala niečo o počasí". Z druhého vydania tento žartík zmizol. Možno niekto povedal čosi, prečo to Jane pocítila ako veľmi hrubé, príliš dôverné, príliš blízke tomu, čo zniesli len Cassandrine uši.

Najčastejšie výhrady voči *Rozumu a citu* sa týkajú konca. Veľa súčasných čitateľov pochybuje o tom, že by sa Marianne vydala za dobrého, láskavého plukovníka Brandona, keď ho neľúbi. Vráťme sa na okamih ku kontroverznému tvrdeniu, že Jane je ako spisovateľka príbehov o ceste k manželstvu rozhodujúcom okamihu až prekvapujúco neromantická. Ľudia, ktorí priznávajú tomuto argumentu istú váhu, asi väčšinou neveria na lásku, manželstvo a šťastné konce, pretože v diele Jane Austenovej nájdete predovšetkým to, čo hľadáte. Nachádza sa tam toľko rozličných významov, koľko je čitateľov.

Čo si teda môžu všimnúť skeptickí čitatelia? Napríklad, že Lizzy Bennetová z *Pýchy a predsudku* sa vydáva za pána Darcyho s „nepríjemnými pocitmi" pre ich rozdielne spoločenské postavenie, čo „odobralo obdobiu dvorenia väčšinu potešenia". V *Sídle Mansfield* v skutočnosti ani nevidíme, ako sa Edmund zaľúbi do Fanny, pretože sa to deje mimo scény, po časovom odstupe, ktorý sa Jane takmer nenamáha opísať. A ani na svadbe Emmy Woodhousovej s pánom Knightleym veruže nie je nič výnimočné, pretože „sa veľmi podobala ostatným svadbám".

Ale ak ste so mnou sledovali myšlienku, že Jane Austenová podkopáva presne ten moment, v ktorom očakávate, že manželstvo najväčšmi vychváli, až sem, ponúka sa vysvetlenie. Pamätáte sa na ten „dvojhlasný" charakter Janiných listov? To isté používa vo svojich románoch. Po prvom prečítaní sú jej príbehy o láske, manželstve a konvenčnom heterosexuálnom „žili šťastne, kým nepomreli". Až pri druhom sa do nás vkradne pochybnosť, že manželstvo azda nemusí byť tou najlepšou vecou, aká sa týmto ženám prihodila.

Zaznelo už, že vďaka týmto bystrým významovým vrstvám je Jane možno ešte podvratnejšia autorka, než jej priznávame. Áno, písala pre komerčný trh. Ale tiež pre svoje blízke: Marthu Lloydovú, sestru Cassandru a slečnu Sharpovú. Hladko poskytovala šťastné konce, ktoré spoločnosť tak očakávala, no ona to robila hrubým, takmer povrchným spôsobom. Takže: Nemusíte veriť Janiným šťastným koncom, ak nechcete.

Páči sa mi myšlienka, že ide o poslednú salvu smiechu starej dievky.

Lucy Worsley: Jane Austen doma, preklad: Beáta Mihalkovičová, SLOVART, 2018

Ellena Ferrante o Rozume a cite:

Fascinovala ma Austenovej anonymita

Jane Austenová utajovala svoju identitu. Ellena Ferrante, autorka románovej série z prostredia Neapolu, ktorá vzbudila rozruch vo svete literatúry, robí to isté. V tomto texte vzdáva hold románu, ktorý čírym pohľadom skúma osud ženy

To, že Jane Austenová počas svojho krátkeho života publikovala anonymne, zanechalo vo mne, keď som mala pätnásť, hlboký dojem. Oznámil nám to náš večne podráždený učiteľ angličtiny, a hoci som mala pokušenie opýtať sa prečo, zo strachu som od toho rýchlo upustila. Čítala som aj *Pýchu a predsudok*, no táto kniha ma vtedy nezaujala.

V tom čase ma bavili veľké dobrodružné romány pre chlapcov, s príbehmi odohrávajúcimi sa po celom svete. Knižky, ktoré som chcela písať, mali byť práve také. Nevedela som sa zmieriť s tým, že by ženské romány boli len príbehmi lásky a manželstva. Mala som už po dvadsiatke, keď som sa k Austenovej vrátila, a odvtedy som milovala všetko, čo napísala. Nielen to, fascinovala ma jej anonymita. *Rozum a cit* vyšiel v októbri 1811, v troch zväzkoch a s jedinou indíciou: „z pera dámy". Ostatné tri knihy, ktoré počas svojho života vydala – *Pýcha a predsudok*, *Sídlo Mansfield*, *Emma* – publikovala tiež anonymne. Čo sa týka dvoch románov vydaných posmrtne v jednom zväzku – *Láska slečny Elliotovej* a *Opátstvo Northanger* –, aj tieto vyšli bez mena autorky, len s krátkou poznámkou o Austenovej napísanou jej bratom Henrym. Je to zaujímavý príklad toho, ako si živí vedia uctiť pamiatku mŕtvych, no pritom ju i znevážiť.

Rada si predstavujem ten moment, v ktorom sa Austenová rozhodla uverejniť jeden z textov, na ktorých roky tajne pracovala, nechať ho na vlastné náklady vytlačiť a dokonca odmietnuť použitie pseudonymu. Kto napísal *Rozum a cit*? Kto vymyslel Marianne a Elinor, ich matku a to množstvo ženských postáv, ktoré sa objavujú, miznú a vracajú, najprv v stiesnených priestoroch vidieka, potom v Londýne a napokon opäť na vidieku? Kto vymyslel zápletku, čo viedla k manželstvu? Kto posúval príbeh pomocou dialógov, konverzácií, ktoré sa svojím vtipom, inteligenciou a dramatickým účinkom vyrovnajú dialógom od Shakespeara? Bola to Jane Austenová alebo jednoducho "dáma" bez mena či priezviska, nevšedne kultivovaná, neobyčajne vnímavá dáma, čo intímne poznala prostredie vidieckej aristokracie, vyznala sa v rituáloch londýnskej buržoázie a dobre vedela, aký nestály je svet – ako sa napriek rozumu môže v záplave citu úplne všetko zmeniť.

Na to, aby sme sa dopracovali k odpovedi, musíme sledovať Elinor. Nezabúdajme však ani na dôležitú rolu, ktorú zohráva Marianne. Tá je krásnym príkladom mladého dievčaťa v rozpuku, ktorému sa všetky konvencie zdajú byť zväzujúce, a ktoré sa drží len tej najnovšej konvencie: jediná možná pravda je vlastný cit. Marianne chce byť Marianne. Neobyčajnou, jedinečnou Marianne, aj keby to malo znamenať jej pád. Svoju nestálu a neopatrnú bezmyšlienkovitosť zdedila po svojej matke, no je aj produktom novej doby, vkusu a požiadavky slobody. Mohla by byť ženskou obdobou Werthera, pastelovým vyobrazením útlaku revolučnej doby. Nie je vylúčené, že Tolstoj vymýšľajúc Natašu si vybavoval práve ju a jej podobné dievčatá, vytvorené ženskými autorkami. Možno nie je až taká odlišná od ostatných žien, starých a mladých, pohybujúcich sa v románe, hnaných vlastným citom, hoci ich pohnútky sú menej čisté.

Elinor je úplne iná. Nie je v nej nič z jej matky a nič z jej sestry. Nič zo sveta žien zápasiacich o to, aby sa nestali starými dievkami a uzavreli solídny manželský zväzok. Nič zo žien, ktoré manipulujú mužov, aby zaistili záujmy seba samých a svojich detí. Nič zo žien, ktoré sú v neustálom konflikte s inými ženami. Nemá ich egoizmus, ich prefíkanosť, ich klebetnú uvravenosť, ich predstieranie, či už sú to snúbenice, manželky alebo matky. Napriek tomu však úplne prijala ženský hodnotový rebríček. Elinor dobre vie, že peniaze sa rátajú a rátať sa i majú. Elinor chce lásku. Hľadá si muža. Chce dosiahnuť šťastie a cíti, že šťastie tkvie v manželstve. Jej cit je silný, chvie sa túžbou, utrpením, rozhorčením. Jej originalita spočíva v tom, že sa na život žien pozerá zvonku aj zvnútra. Autorka mohla z Elinor vykresať postavu raz neúprosnú, inokedy neúprimnú. Namiesto toho sa stretávame s osobou zúčastnenou, ale nie unáhlenou, obozretnou, no predsa obdarenou chápavosťou. Obe sestry sú vzdelané, cenia si eleganciu, kultivované vystupovanie, prívetivosť, inteligenciu, konverzačný talent a rozprávačské schopnosti. Zatiaľ čo Marianne však tieto zručnosti hodnotí a podľa nich i rozdeľuje ľudí: na jednu stranu tých pár, čo ich majú, a na druhú stranu väčšinu tých, ktorí ich nemajú – Elinor sa postupne dopracuje k ironickému prijímaniu nedostatkov, k súcitnej blízkosti, čo zabraňuje vyostreniu konfliktov.
V jednom momente Marianne obviní Elinor z nedostatku citu. Je to nepodložené obvinenie. Elinor preukáže, že sa sestra mýli. Odlišuje ju nie chlad, ale záujem o iných, ktorý jej umožňuje celkom sa zbaviť potreby byť stredobodom diania. Je si plne vedomá malosti svojich susedov, no vďaka svojmu daru reči sa vie svetu postaviť bez toho, že by spustila búrku vzájomných výčitiek, ktoré ho môžu zničiť.

Skrátka, Elinor je produktom rozvážneho ovládania citu. Potláča v sebe to, čo v iných vytvára spory – či už otvorené alebo skryté – a teda príležitosti pre nepokoj, utrpenie a nešťastie. Alebo ešte inak: Elinor skrýva Elinor preto, aby sa mohla stať lepšou než Elinor. Chodí po svete a zoči-voči tým, čo sa z rozličných dôvodov nevedia ovládať, sama zachováva chladnú hlavu. Robí tak s prezieravosťou. Zaujímajú ju skôr muži, ktorí možno nie sú až takí pekní, talentovaní v konverzácii, či schopní zoradiť prežitú skúsenosť do príbehu, trefného bonmotu, no sú zodpovední a spoľahliví. Stále však dokáže pochopiť i pekného, egocentrického a cynického Willoughbyho, ktorého utrpenie ňou pohne, hoci pochádza z toho najbanálnejšieho z mužských zármutkov: že iný muž získal ženu, ktorú chcel a ktorú mohol mať on.

Čo sa týka ženského pohlavia, Elinor citlivo vníma klietku, do ktorej svet mužov uzatvára ženy, a negatívne emócie, ktoré sa v tej klietke búria. Snaží sa však zvládnuť každú situáciu. Razantne sa postaví ostrovtipnému egocentrizmu vlastnej švagrinej Fanny, práve tak ako i dôvtipu jej rivalky, Lucy. Tá je ambicióznou ženou, ktorá sa rovnako ako Elinor dokáže ovládať, aby tým zdokonalila svoje pokrytectvo, slúžiace na dosiahnutie takého usporiadania vzťahov, aké je najvýhodnejšie pre ňu samotnú. Elinorin "rozum" je skrátka umením života v rovnováhe. Správa sa ako dáma, čo sa vie postaviť proti búrke individuálnych pocitov, vo všetkých ich sebeckých impulzoch a neovládateľnom zúfalstve. So statočnosťou pozostávajúcou z ironického odstupu a z pozorovateľského ducha. Ak sa v nejakom momente predsa len poddá citu a ovládne ju plač, to iba vtedy, keď si je istá, že jej najtajnejšie úzkosti sa nebudú pliesť do života nikoho iného.

Tým, že v knihách, ktoré vydala, neuvádzala svoje meno, Austenová akoby napodobňovala Elinor a to nezvyčajne radikálnym spôsobom. Nepoužíva ani svoje meno, ani meno, ktoré by si bola vybrala. Jej príbehy sa nedajú chápať ako príbehy jej samej. Sú skôr napísané v rámci tradície, ktorá ju zahŕňa a zároveň jej umožňuje vyjadriť sa cez ňu. V tomto zmysle sú skutočne z pera dámy, ktorej život sa nezhoduje v úplnosti s jej všedným dňom. Dámy, ktorá opäť mizne, kedykoľvek ju niečo z chaotického sveta každodenných povinností vyruší a prinúti ju zatvoriť zápisník. Táto dáma nemá Janine úzkosti či jej rezervovanosť. Opisuje brutalitu mužského sveta, ktorý sa točí okolo finančného príjmu, bojí sa zmeny, žije si lenivo, zvádza zápas s vlastnou neužitočnosťou a prácu pritom považuje za potupnú. Jej čiry pohľad však spočíva predovšetkým na osude žien, na ich bitke o mužov a majetok. Nemá však Janine prirodzené výčitky voči každodennosti. Naša dáma s perom v ruke vie dať nabok svoju nespokojnosť či trpkosť a posúdiť svet svojím ľahkým, ironickým pohľadom. Starý svet, ktorý sa rúca aj so svojimi krivdami a svet nový, prichádzajúci s priehrštím nových krívd. Ale pozor, táto ľahkosť miestami skrýva neľútostnú hĺbku. Je to pohľad, ktorý zázračne nič nesladí.

Posledná veta *Rozumu a citu* je veľavravná: „Pokiaľ ide o to najdôležitejšie medzi Elinor a Marinne a o ich šťastie, nemožno označiť za najmenej podstatné, že hoci boli sestry a bývali tak blízko seba, že si takmer hľadeli do okien, dokázali žiť bez nezhôd, ba ani nevyvolávali napätie medzi svojimi manželmi."

"Hoci boli sestry"... Áno, vzťah medzi sestrami je plný nebezpečenstiev, a pokiaľ sme román čítali pozorne, tak si to aj vďaka Austenovej umnej hre s tým, čo je vyslovené a čo zamlčané, jasne uvedomíme. Šťastný koniec je však šťastným koncom. Elinorin a Mariannin šťastný vstup do dospelosti je poznačený aj zmenou v ich prvotnom sesterskom pute. Dáma s perom v ruke potom, čo rozvinula všetky tie konflikty medzi ženami, čitateľovi tiež oznámi konflikt v rámci vzťahu, stojaceho v jadre celého románu. Vzťahu, ktorý je najťažšie posúdiť pravdivo: vzťahu medzi sestrami. Robí to však s ľahkosťou, akoby napriek Jane. A len na zdôraznenie toho, že vďaka opatrnému narábaniu s rozumom a citom sa Elinor a Marianne, hoci budú po zvyšok svojich životov žiť na dohľad jedna druhej, podarilo prekonať aj túto nebezpečnú prekážku.

Mikoláš Tyc

Český divadelný režisér, narodený v roku 1982. Absolvoval odbor činohernej réžie na pražskej DAMU v roku 2010 inscenáciou *Kazimír a Karolína*. Behom vysokej školy sa zúčastnil niekoľkých študijných stáží a pobytov, okrem iného v gréckom Epidaure alebo v amerických Syrakúzach.

Hneď po ukončení vysokoškolských štúdií začal režírovať v českých aj moravských divadlách: Divadlo Petra Bezruče v Ostrave – *Úklady a láska* (Schiller), Východočeské divadlo Pardubice – *Bílá nemoc* (Čapek), Švandovo divadlo v Prahe – *Peníze* (Gombár). Najvýraznejšiu režijnú príležitosť získal v Městském divadle Brno – *Podivný případ se psem*, (Hawdon), *Princ Hombursk*ý (Kleist), *Čarodějky ze Salemu* (Miller). Jeho inscenácia kriminálnej komédie *Splašené nůžky* (Pörtner) bola v sezóne 2015/2016 odmenená diváckou cenou Městského divadla Brno. Pri všetkých týchto inscenáciách spolupracoval s Janem Šotkovským, ktorého (spolu s jeho ženou Jitkou, veľkou obdivovateľkou diela Jane Austenovej) oslovil s ponukou napísania pôvodnej dramatizácie diela *Rozum a cit* pre Divadlo Nová scéna v Bratislave.

V rokoch 2013 až 2015 pôsobil – po tom, ako tam pohostinsky naštudoval *Amazonii* (Walczak) *Vyhnance* (Joyce) – ako umelecký šéf BURANTEATRu v Brne. Neskôr tam inscenoval *Fausta a Markétku* (Goethe), komédiu *39 stupňů* a *Létající dítě* (Schimmelpfennig). Posledná menovaná inscenácia získala Cenu Marka Ravenhilla 2014, ako najlepšia česká divadelná inscenácia súčasného textu. Jeho zatiaľ poslednou réžiou v Buranteatri je *Parchant v klobouku*, uvedený v českej premiére.

Pravidelne sa ako režisér vracia do Jihočeského divadla v Českých Budejoviciach – *Škola, základ života*, *Soudné sestry*, *Pohani* a do Moravského divadla v Olomouci – *Láska a peníze*, *Rodinná oslava*. Ako režisér naštudoval aj dve muzikálové inscenácie: v Městském divadle v Mladej Boleslavy to bol kultový *Kabaret* a v Slováckém divadle v Uherskom Hradišti hudobnú komédiu *Hra o pyžama*.

Mať trpezlivosť vnímať mizmúcí okamih

(rozhovor s Mikolášom TYCOM, režisérom inscenácie)

Jane Austenovú dnes už nikto neoznačuje za autorku tzv. červenej knižnice. Alebo predstaviteľku výlučne ženskej literatúry. Jej šesť románov vyvolalo obrovský záujem u čitateľov aj u odbornej kritiky. Jej vybrúseným literárnym jazykom, osobitým štýlom, iróniou a nadhľadom, schopnosťou zachytiť autenticitu prostredia a správania sa postáv. Čím zaujala táto autorka a jej diela vás?

Začnu takto: miluju příběhy. A příběhy u Jane Austenové nejsou jen nesmírně dojemné a jímavé, nejsou to jen obrázky z doby, kdy se k sobě lidé chovali hezky a nosili krásné šaty. Ona je pozorný svědek života a vztahů – píše o tom, pro co má smysl život žít a o co takový život opřít. To je přece plnokrevné drama. A zároveň je to komedie. Vše je podávané s tak samozřejmým humorem a na lidské hemžení se nahlíží s tak noblesní ironií, až to vypadá, že humor a ironie k životu také neodmyslitelně patří – s čímž souhlasím.

Prehnaná "citovosť" (vnímaná až ako akási choroba) bola charakteristická pre ľudí vtedajšej doby. Ako vy z dnešného pohľadu vnímate zápas (možno dialóg alebo aj konflikt) rozumu a citu?

Citovost … Já asi možná zápas rozumu a citu (anebo citovosti) vnímám spíš jako výzvu. Jako otázku, jak být upřímný sám k sobě a ke svému okolí. Marianne vnímá cit jako to nejsilnější a tedy nejpravdivější, čím může svůj život a své prostředí naplnit. Neváhá tedy své emoce projevovat přede všemi. Elinor není „pouze" rozumová, ona také cítí a miluje, ale její upřímnost k sobě samé je v tom, že v každém hledá a vidí to lepší. A zároveň se nevzdává, i když je život nastavený tak, jak je. I když si naplno uvědomuje, že ženy v té době jsou ve slabším postavení. Obě jsou jako dvě strany jedné mince – každá jiná, ale nikdy neopouští ideál toho, co je správné.

V dnešnej dobe sa práve racionalita a emocionalita dostáva do iného diskurzu. A aj vyznenie postáv a ich myšlienok z Austenovej diel sa akoby mení. Vnímate to takto aj vy?

Rozhodně dnes neplatí, že by lidé nedávali své emoce najevo, vždyť sociální sítě jsou krátkodobých prožitků, zážitků, „eventů" a momentek plné. Ale skutečná hloubka citu, vytříbené chování a uvědomělé rozumné a rozumové uvažování se tím podle mě jakoby trochu vytrácí. Pro mě je proměna diskurzu asi nejpatrnější v tom, že se vytrácí cit pro jemnost, pro nuance v chování. Pro trpělivost vnímat (paradoxně) mizející okamžik.

K obľube Jane Austenovej prispelo aj množstvo úspešných televíznych a filmových spracovaní jej diel. Najmä románov Rozum a cit, Pýcha a predsudok, Emma. Je možné preniesť svet Austenovej na filmové plátno alebo na divadelné dosky? A ako? Aké atribúty z románovej predlohy boli tie určujúce pre "prenos" do divadelnej reči bratislavskej inscenácie Rozumu a citu?

Jane Austenovou vlastně nikdy úplně na jeviště nepřenesete. Ale rozhodli jsme se (společně s Janem a Jitkou Šotkovskými, autormi dramatizace) rozvíjet tu velice chytrou hru s žánrem, kterou najdete již v románu: je to vdavková komedie, ale její rámec Jane Austenová překračuje. Protože komediální kritika hodnot najednou ustupuje před krutým uvědoměním, že vše je vždy o penězích a sestry Dashwoodovy po smrti otce (!) vyhodí jejich vlastní bratr z jejich domu. To mísení komedie a nepřikrášleného pohledu na stav světa – to byla asi naše východiska.

Je výzvou pre herca stvárňovať niektoré postavy z diel Jane Austenovej? A keď áno, tak v čom? Alebo je tu pasca v podobe skĺznutia do jednostrunnosti a elegičnosti?

Myslím, že je to krásný úkol, krásná herecká výzva. Rád nechávám v mých inscenacích vyniknout herecké výkony, tak jsem se i zde snažil nabídnout hercům více pohledů na každou postavu. Často jsou od Austenové jednotlivé charaktery vylíčené jako výrazné typy, ale při bližším pohledu je v každém charakteru nějaká jemnější kresba, nějaká radost anebo bolest. U někoho je naděje a radost ze života stále živá, jinému už osud jeho vyhlídky zmařil.

Jedna z tvárí súčasného divadla je ponúknuť divákovi dramatický a emóciami „nasýtený" príbeh. S postavami, s ktorými sa divák dokáže identifikovať alebo ktoré dokáže za ich názory a konanie obdivovať. Zvyčajne za také postoje a správanie sa, ktoré človek nedokáže sám uplatniť vo vlastnom živote. Aký typ divadla je blízky ako tvorcovi vám? A vôbec... Môže byť divadlo reálnou "konkurenciou" napríklad takým IT technológiám? Odolať vplyvom moderného sveta technických a civilizačných výdobytkov? Čím dnes dokáže divadlo ešte človeka zaujať? Alebo aj fascinovať...

Divadlo má zásadní a nepřekonatelnou vlastnost, díky které může odolávat času. Odehrává se tady a teď. Vždy když chce někdo vyprávět příběh, jsme jen krůček od divadla. To mě k divadlu přitahuje: můžete si stoupnout na ulici a vytvořit scénu, která přitáhne pozornost a diváky. Takové scény vznikají vlastně neustále, na veřejnosti a i doma, když jeden partner druhému „udělá scénu". Tento pohled na svět a na divadlo jsem získal díky mému profesorovi na DAMU, Jaroslavu Vostrému, a baví mě díky tomu pozorovat a nacházet divadelní a scénické projevy všude kolem mě. Vždyť i ty IT technologie nakonec rozvíjí divadelní principy, chtějí vás okouzlit a přiblížit vám další lidi a jejich příběhy.

Často počúvame, že české a slovenské divadlo - predovšetkým české a slovenské herectvo - je rozdielne. Ak to zjednoduším, tak český herec je viac racionálny a slovenský herec je viac emocionálny. V spôsobe práce, v tvarovaní postavy, v jej vyznení. Teda je tu akýsi rozdiel: rozum a cit. Po skúsenosti na príprave inscenácie Rozum a cit by ste to potvrdili? Alebo skôr vyvrátili?

Je pravda, že řada českých herců rozvíjí své herectví jako jistou hru s ironií a rozumový odstup od charakteru je jejich předností. Stejně tak jsem byl zde mnohokrát okouzlen tím, jak herci na zkouškách uchopili emoce své postavy a nechali se vést svým prožitkem a citem. Ale ty principy jsou si, myslím, mnohem blíž, než se zdá. To mi došlo záhy, když jsem viděl, jak i zdejší herci umí blbnout, hrát si – s postavou i situací. Takže teď už jen vyzvat ty české herce, aby se taky někdy nebáli hrát naplno a s citem.

otázky kládol Svetozár Sprušanský,
5. a 6. januára 2019

S PODPOROU

MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

BRATISLAVA - STARÉ MESTO

MEDIÁLNI PARTNERI

RÁDIO EXPRES

PLUS 7 DNÍ

RTVS ROZHLAS A TELEVÍZIA SLOVENSKA

Pravda

slovenka

tasr

TOP FASHION

woman MAGAZÍN

tv-program.sk

BKIS BRATISLAVSKÉ KULTÚRNE A INFORMAČNÉ STREDISKO

PARTNERI

Hubert MAISON FONDÉE 1825

Dermacol

Popradský čaj

Jane Austenová sa narodila predtým, ako putá, ktoré (ako nám navrávajú) ochraňovali ženu pred pravdou, pretrhli Brontëové či komplikovane rozviazala George Eliotová. A predsa zostáva faktom, že Jane Austenová vedela o mužoch viac než ktorákoľvek z nich. Možno Jane Austenovú chránili pred pravdou, no iba vzácny kúsok pravdy ochránili pred ňou.

Virginia Woolfová

DIVADLO
NOVÁ SCÉNA

Program Divadla Nová scéna k inscenácii ROZUM A CIT

zodpovedná redaktorka	Ingrid Fašiangová
zostavil	Svetozár Sprušanský
fotografie	Marek Malůšek
grafická úprava	Jozef Dobrík, Peter Skaličan

www.novascena.sk